

DEBIUTY NAUKOWE

Michał Mordań

Białystok

Współczesne typy nazw ulic Bielska Podlaskiego

Nazwy własne są niezbędnym elementem życia społecznego: identyfikują i oznaczają obiekty, służą ich indywidualizacji i wyróżnianiu, a także wypełniają czysto praktyczną funkcję, ułatwiając komunikację i orientację w terenie. Nazwy ulic danego miasta pozostają w ścisłym związku z jego mieszkańcami (użytkownikami) i są najistotniejszym składnikiem całego systemu nazewnictwa miejskiego¹.

Urbanimia nie cieszy się szczególną popularnością wśród językoznawców. Choć powstało wiele prac o nazwach ulic, to w większości z nich dominuje ujęcie historyczne². Regionalna onomastyka, jak podkreśla L. Dacewicz, ciągle pozostaje słabo opracowanym działem lingwistyki. Prawdą jest, iż w ostatnim czasie przeprowadzono szereg badań, związanych z nazewnictwem własnym, jednak pozostają one w kręgu antroponimii (zwłaszcza imion) i w większości traktują o osobowych nazwach historycznych. Jeśli już mamy do czynienia z toponimią, to na pierwszy plan wysuwa się nazewnictwo wiejskie oraz miejscowe nazwy terenowe. Nazewnictwu miejskiemu poświęcono jak dotąd niewiele uwagi. Plateonimia oddzielnych miejscowości regionu białostockiego była obiektem badań J. Nosowicza³. Powstała też spora liczba prac magisterskich napisanych pod jego kierunkiem, dotycząca

¹ Por. A. Pańkowska, J. Piechocka, *Nazewnictwo miejskie współczesnej Łomży*, Łomża 2008, s. 35.

² Por. K. Handke, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa 1992, s. 7.

³ Por. L. Dacewicz, *Zakres i kierunki badań onomastycznych na Białostocczyźnie*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 95–96.

nazewnictwa miejskiego, w tym 3 prace, w których przedmiotem analizy były nazwy ulic Bielska Podlaskiego. Źródłem wielu cennych wskazówek dotyczących miejskiego systemu nazewniczego, jest także artykuł L. Citko⁴, poświęcony historii podlaskiej urbonimii. Na podstawie kilku miast podlaskich XVI–XVIII w. autorka zwraca uwagę na językową analizę sposobów nominacji ulic. Wśród opracowań monograficznych w pierwszej kolejności należy wymienić prace K. Handke *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, E. Supranowicz *Nazwy ulic Krakowa*, W. Dzikowskiego i D. Koptowskiej *Toponimia Kielc* oraz niedawno wydaną pracę A. Pańkowskiej i J. Piechockiej *Nazewnictwo miejskie współczesnej Łomży*. Ciekawym jest także artykuł J. Nosowicza *Semantyczne typy nazw ulic woj. białostockiego* (z 1999 roku). Wśród opracowań teoretycznych, których w tej dziedzinie znajdziemy bardzo mało, wiodącą rolę zajmują prace K. Handke.

Obiektem rozważań przedstawionych w niniejszym artykule, są współczesne nazwy ulic Bielska Podlaskiego. Pomimo istnienia kilku prac o podobnym charakterze, należy pamiętać, iż każde ujęcie tematu wnosi nowe spostrzeżenia i przedstawia go w innym, indywidualnym aspekcie. Takie działanie jest dążeniem do zebrania jak największej ilości informacji, które w przyszłości posłużą kompleksowemu opracowaniu zagadnienia związanego z nazewnictwem miejskim Podlasia.

Miasto Bielsk Podlaski posiada długą i bogatą historię. Wraz ze zmieniającą się niejednokrotnie sytuacją polityczną i społeczno-gospodarczą włodarze miasta za każdym razem dokonywali przemian w wielu sferach życia publicznego. Najczęściej przejawiały się one w zmianie nazewnictwa ulic⁵. Obecny system plateonimiczny Bielska uformował się po 1989 roku, przy czym znaczna większość nazw ulic posiada dłuższą historię. Ponadto w związku z ciągłym rozwojem miasta, przez cały czas, aż do dnia dzisiejszego, powstają nowe ulice, a wraz z nimi – ich nazwy.

Analizowany tu materiał badawczy jest nadzwyczaj aktualny. Wykaz nazw ulic pochodzący z 18 lutego 2010 r. udostępniony został przez Urząd Miasta Bielsk Podlaski. Obejmuje on 180 ulic (stan na 18.02.2010) łącznie z ostatnimi uchwałami, dotyczącymi zmian w miejskim nazewnictwie.

Podstawą ujęcia przedstawionego tematu jest semantyka nazw ulic, jednak taka typologia inicjuje szereg zjawisk i procesów towarzyszących.

⁴ Zob. L. Citko, *Z historii urbonimii Podlasia*, [w:] *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, pod red. M. Kondratiuka, B. Siegienia, Białystok 2009, s. 187–193.

⁵ Por. C. Sopek, *Historia nazw bielskich ulic*, „Kurier Bielski”, nr 326, s. 4.

E. Wolnicz-Pawłowska⁶, w artykule *Uwagi o nazwach mazowieckich ulic* wyróżnia 3 główne typologie, uwzględniane przy klasyfikacji miejskiego nazewnictwa. Pierwsza typologia odwołuje się do realnej motywacji między nazwą ulicy a obiektem, druga dotyczy typu podstawy (semantyka), trzecią typologię stanowi podział ze względu na budowę słowotwórczą i morfologię nazwy. Powyższe 3 aspekty zostaną uwzględnione również w niniejszym artykule.

Pierwsza klasyfikacja pozwala na usystematyzowanie nazw ulic miasta ze względu na ich semantykę⁷ i przedstawia się następująco:

1. Nazwy topograficzne (kierunkowe):

a) prowadzące do innych miejscowości (8):

Białostocka, Białowieska, Brańska, Dubiażyńska, Kleszczelowska, Orlańska, Studziwodzka, Widowska;

b) prowadzące do obiektów kulturalnych, przemysłowych, budynków użyteczności publicznej i innych zabudowań; obecnych i dawnych (17):

Cegielniana, Dworska, Kolejowa, Koszarowa, Kościelna, Lotnicza, Mleczna, Młynowa, Obozowa, Plac Ratuszowy, Sportowa, Strzelnicza, Szkolna, Szpitalna, Targowa, Torowa, Zamkowa;

c) prowadzące do obiektów terenowych (14):

Gajowa, Grabniak, Kryniczna, Leśna, Łąkowa, Na Lubce, Ogrodowa, Parkowa, Polna, Rzeczna, Sadowa, Szydłówka, Wiejska, Wodna.

2. Nazwy, charakteryzujące samą ulicę, jej właściwości i położenie (15):

Bagnista, Górna, Krótka, Mała, Niecała, Nowa, Obwodowa, Okrężna, Północna, Przechodnia, Rejonowa, Wschodnia, Wspólna, Zachodnia, Zimowa Droga.

3. Nazwy, związane z florą i fauną:

a) odroślinne:

– od nazw drzew i krzewów (16):

Akacjowa, Brzozowa, Dębowa, Jarzębinowa, Jaśminowa, Jesionowa, Jodłowa, Kasztanowa, Klonowa, Lipowa, Modrzewiowa, Sosnowa, Świerkowa, Topolowa, Wierzbowa, Wrzosowa;

⁶ Por. E. Wolnicz-Pawłowska, *Uwagi o nazwach mazowieckich ulic*, [w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasia*, pod red. H. Sędziak, M. Dajnowicz, t. XI, Łomża 2007, s. 23.

⁷ Częściowo wzorowano się podziałem, zastosowanym w książce *Nazewnictwo miejskie współczesnej Łomży* A. Pańkowskiej i J. Piechockiej.

- od kwiatów (5):
Chabrowa, Konwaliowa, Kwiatowa, Różana, Rumiankowa;
 - od owoców (3):
Malinowa, Owocowa, Wiśniowa;
 - od warzyw (1):
Warzywna;
 - od nazw zbóż i roślin uprawnych (6):
Chmielna⁸, Lniana, Makowa, Owsiana, Słonecznikowa, Żytnia;
- b) odzwierzęce:
- od nazw ptaków (2):
Krucza, Żurawia;
 - od nazw płazów (1):
Żabia;
 - od nazw ssaków (1):
Zajęcza.
4. Nazwy pamiątkowe:
- a) upamiętniające postacie zasłużone dla Polski i świata:
- postacie, związane z polityką, wojskiem, a także przywódcy i członkowie ruchów i organizacji (21):
Władysława Andersa, Józefa Bema, Jarosława Dąbrowskiego, Władysława Gomułki, Jana Kilińskiego, Franciszka Kleberga, Hugona Kollątaja, Tadeusza Kościuszki, Jana Krasickiego, Gabriela Narutowicza, Aleja Józefa Piłsudskiego, Emilii Plater, Józefa Poniatowskiego, Tadeusza Rejtana, Hanki Sawickiej, Władysława Sikorskiego, Józefa Tokarzewicza, Romualda Traugutta, Wandy Wasilewskiej, Wincentego Witosa, Władysława Wysockiego;
 - postacie, związane z literaturą (pisarze, poeci, dramatopisarze) (18):
Adama Asnyka, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Władysława Broniewskiego, Jana Kochanowskiego, Marii Konopnickiej, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Bolesława Leśmiana, Adama Mickiewicza, Cypriana Kamila Norwida, Elizy Orzeszkowej, Bolesława Prusa, Mikołaja Reja, Władysława Stanisława Reymonta, Henryka Sienkiewicza, Juliusza Słowackiego, Jerzego Szaniawskiego, Juliana Tuwima, Stefana Żeromskiego;

⁸ Nazwa ul. *Chmielnej*, w odróżnieniu od pozostałych ulic tej podgrupy, jest motywowana plantacjami chmielu, które w przeszłości mieściły się wzdłuż całej ulicy.

- postacie, związane z Kościołem (2):
Jana Pawła II, Kardynała Stefana Wyszyńskiego;
- postacie, związane ze sztuką (malarze, muzycy, rzeźbiarze) (3):
Fryderyka Chopina, Jana Matejki, Wita Stwosza;
- królowie (2):
Stefana Batorego, Kazimierzowska;
- postacie, związane ze światem nauk ścisłych (przyrodnicy, fizycy, astronomowie, chemicy) (5):
Konstantego Ciołkowskiego, Jana Krzysztofa Kluka, Mikołaja Kopernika, Karola Olszewskiego, Marii Skłodowskiej-Curie;
- postacie, związane ze światem nauk humanistycznych (historycy, kronikarze, archeolodzy, folklorysty itp.) (3):
Jana Długosza, Zygmunta Glogera, Oskara Kolberga;
- postacie, związane ze sportem (1):
Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury;
- b) upamiętniające postacie zasłużone dla miasta Bielska i okolic:
 - postacie, związane z polityką i ruchem narodowościowym (2):
Alfonsa Erdmana, Anatola Pronina;
 - miejsca urzędniczy (2):
Adama Kazanowskiego, Władysława Żarniewicza;
 - postacie, związane z Kościołem (1):
bl. ks. Antoniego Beszty Borowskiego;
 - działacze oświatowi (w tym białoruscy i lokalni) (4):
Tadeusza Jarońskiego, Józefa Jaroszewicza, Jarosława Kostyczewicza, Bronisława Taraszkiewicza;
- c) upamiętniające postacie indywidualnie nie wyodrębnione:
 - formacje wojenne i wojskowe (6):
Bohaterów Września, Czwartaków, Gwardii Ludowej, Szarych Szeregów, Walecznych, Wojska Polskiego;
 - dynastie (zasłużone dla miasta) (1):
Jagiellońska;
 - inne organizacje (1):
Harcerska;
- d) nawiązujące do wydarzeń historycznych (6):
Powstania Listopadowego, Powstania Styczniowego, Grunwaldzka, 30 Lipca, 11 Listopada, 3 Maja;
- e) upamiętniające dawne miejscowości (obecnie dzielnice miasta) (2):
Dubicze, Hołowieska;
- f) upamiętniające inne wydarzenia i fakty, związane z historią miasta (2):

*Poświętna*⁹, *Scaleniowa*.

5. Nazwy metaforyczne (7):

Lazurowa, Miodowa, Pogodna, Słoneczna, Wczasowa, Wesoła, Zielona.

6. Nazwy, powstałe od zawodów (2):

*Kowalska, Myśliwska*¹⁰.

Powyższy podział przedstawia klasyczne pogrupowanie nazw ulic uwzględniające aspekt znaczeniowy. B. Cząstka, zajmująca się nazewnictwem miejskim Rudy Śląskiej, proponuje zastosowanie tzw. pól semantycznych¹¹. Takie rozwiązanie pozwala wnioskować, że semantykę można analizować pod różnym kątem. Wśród nazw ulic Bielska Podlaskiego można wskazać pole semantyczne nazw kwiatów, gdzie hiperonimem będzie ulica *Kwiatowa*, a hiponimami – ulice *Chabrowa, Konwaliowa, Różana* i *Rumiankowa*, a także nazw owoców z nadrzędnym elementem – ul. *Owocową* i podrzędnymi – ul. *Malinową* i *Wiśniową*. Pole semantyczne związane z warzywami posiada tylko hiperonim, bez hiponimów – ul. *Warzywna*. Inne pola semantyczne złożone są z samych hiponimów bez elementu nadrzędnego, np. nazwy ptaków – ul. *Krucza* i ul. *Żurawia* (nie występuje nazwa ul. **Ptasia*).

Zwróćmy uwagę na sam proces nazewnictwa poszczególnych ulic, z którym ściśle wiąże się pojęcie motywacji. Jej miernikiem jest stopień relacji między obiektem a jego nazwą. W nazewnictwie miejskim, uwzględniając aspekt czasowy, właśnie w tych relacjach nastąpiły najistotniejsze zmiany. W przeszłości stosunek obiektu i jego nazwy oparty był na motywacji realnoznaczeniowej. Z czasem zaczęły powstawać nazwy bez takiej motywacji (powielano wzorce bez uwzględniania relacji „obiekt – nazwa”), a obok nich, dla uczczenia osób lub zdarzeń historycznych, zaczęto tworzyć nazwy pamiątkowe¹².

⁹ Ul. *Poświętna* nie jest motywowana, jak powszechnie się uznaje, nazwą miejscowości *Poświętne* (zob. J. Nosowicz, *Semantyczne typy nazw ulic woj. białostockiego*, [w:] *Studia Slawistyczne 1. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok 1999, s. 231). Obie te nazwy własne pozostają równoważne wobec siebie. W naszym przypadku, nazwa zarówno ulicy, jak i wsi jest związana z zależnością mieszkańców tych dwóch obszarów od Kościoła, znajdujących się w jurysdykcji jednej z bielskich parafii. Wskazuje na to również sama nazwa.

¹⁰ Ul. *Myśliwska*, chociaż semantycznie należy do grupy nazw, związanych z zawodem, posiada inną genezę. Sąsiedztwo ulic: *Obozowej, Koszarowej* i *Strzelniczej* sugeruje, że motywacji ul. *Myśliwskiej* należy szukać drogą skojarzeń wśród tematyki wojenno-wojskowej.

¹¹ Por. B. Cząstka, *Uwagi o nazewnictwie ulic na przykładzie Rudy Śląskiej*, [w:] *Warsztat współczesnego onomasty*, pod red. D. Kopertowskiej, Kielce 1983, s. 164.

¹² Por. K. Handke, *Nazewnictwo miejskie – składnik edukacji społecznej*, [w:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, pod red. R. Mrózka, Katowice 2004, s. 90.

Najstarsze nazwy ulic były spontanicznie tworzone przez mieszkańców miasta. Miały one charakter topograficzny, a więc informowały o kierunku, zawodzie mieszkańców, ich pochodzeniu itp.¹³

Od połowy XIX wieku we wszystkich miastach powiększa się liczba nazw ulic bez motywacji realnoznaczeniowej, a jednocześnie powstaje znacznie mniej nazw z taką motywacją¹⁴. Takie rozwiązanie nie harmonizuje z Zarządzeniem Ministra Gospodarki Komunalnej, dotyczącym nadawania nazw ulicom („Przy ustalaniu nazw ulic (placów) należy uwzględniać: tradycje nazewnictwa, przyjęte w danym regionie; cechy charakterystyczne dla danej ulicy (placu); charakter lub funkcję głównego obiektu przy ulicy lub w danym regionie; jednolity charakter nazewnictwa ulic w danym regionie (...)¹⁵). Współczesny system plateonimiczny Bielska świadczy o tym, że powyższe zarządzenie nie zawsze było i jest respektowane. Kryteria te, przy nazewnictwie ulic są brane pod uwagę tylko częściowo.

Nowe nazwy ulic Bielska upamiętniają przede wszystkim wydarzenia historyczne i ludzi zasłużonych dla kraju i regionu. W związku z tym, mają one charakter niemotywowany. Tworzenie nazw pamiątkowych jest krokiem w kierunku pozbawienia nazw ich realistycznej, bezpośredniej motywacji. Większość współczesnych nazw ulic Bielska Podlaskiego należy do grupy nazw pamiątkowych (*Henryka Sienkiewicza, 11 Listopada* itd.). W takich wypadkach mamy do czynienia z motywacją w niepełnym znaczeniu tego słowa¹⁶. Polega ona na dążeniu do upamiętnienia nazwiska sławnego człowieka lub wydarzenia, przez ciągle przywoływanie ich w nazwach ulic. Jednocześnie, najwybitniejszym osobistościom i najważniejszym wydarzeniom poświęcane są centralne ulice, a mniej znanym – ulice boczne i peryferyjne¹⁷. W Bielsku do głównych ulic o charakterze pamiątkowym należą: ul. *A. Mickiewicza, T. Kościuszki, S. Żeromskiego, J. Piłsudskiego, 3 Maja, 11 Listopada* i in. Takie ulice, jak: *J. Szaniawskiego, A. Pronina, W. Wasilewskiej, J. Tokarzewicza* itp. są położone poza centrum, na peryferiach miasta.

¹³ Por. B. Cząstka, *Uwagi o nazewnictwie...* s. 165.

¹⁴ Por. K. Handke, *Nazewnictwo miejskie...*, s. 91.

¹⁵ Zob. *Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 28 czerwca 1968 r. „o ustaleniu wytycznych w sprawie nadawania nazw ulicom i placom oraz numeracji nieruchomości”*, „Monitor Polski” 1968, nr 30, poz. 197, pkt. 7.

¹⁶ W podobnych sytuacjach „leksykalność” w znakach-symbolach może być bardzo mała, ale nigdy zerowa (por. H. Górny, *Podstawy leksykalne w plateonimii Rzeszowa*, [w:] *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica IV*, folia 62, Kraków 2008, s. 94).

¹⁷ Por. E. Rzetelska-Feleszko, *Semantyczne motywacje nazw geograficznych*, [w:] *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego UG. Prace Językoznawcze 8*, pod red. E. Brezy i Z. Brockiego, Gdańsk 1982, s. 86.

E. Rzetelska-Feleszko zauważa, że spora liczba współczesnych nazw ulic nie posiada jakiegokolwiek motywacji. Mamy tu do czynienia ze zjawiskiem odsemantyzowania nazewnictwa. W takim przypadku nazwa ulicy staje się wyrazem pospolitym, pozbawionym związku z realną rzeczywistością. Nazwa taka jest już tylko symbolem, który może budzić u odbiorców indywidualne skojarzenia¹⁸. Właściwe odczytanie takiego skojarzenia czasami jest możliwe tylko dzięki znajomości historii i realiów terenowych danego obszaru. Aspekt historyczno-kulturowy ma zatem istotne znaczenie, zwłaszcza przy wyjaśnianiu etymologii nazw ulic i ich klasyfikacji¹⁹. Uzasadnienie takiej postawy badawczej znajdujemy przy interpretacji nazw ulic związanych z nazwami zbóż i roślin uprawnych. W tej grupie motywowaną jest tylko jedna nazwa – ul. *Chmielna*. Pozostałe nazwy (ul. *Lniana*, *Makowa*, *Owsiana*, *Słonecznikowa*, *Żytnia*) nie są połączone związkami realnoznaczeniowymi z obiektami (w tym wypadku – roślinami), od których mogłyby zostać utworzone. Na wysunięcie takich wniosków pozwala znajomość historii miasta.

Analizując materiał źródłowy stwierdzamy, iż większość nazw „przyrodniczych” nie ma uzasadnienia w terenie. Podobne zjawisko możemy zauważyć także w urbonimii innych miast Polski²⁰.

Tak więc w dzisiejszym systemie plateonimicznym Bielska Podlaskiego, podobnie jak w innych miastach, wyróżniamy dwa rodzaje nazw, różniące się genezą.

Pierwszą grupę stanowią nazwy motywowane, posiadające rzeczywisty związek znaczeniowy z obiektem. Będą to wszystkie podgrupy topograficznych nazw, nazwy charakteryzujące samą ulicę, nazwy powstałe od zawodów i, częściowo, pamiątkowe nazwy związane z dawnymi miejscowościami, będącymi dziś dzielnicami miasta a także grupa nazw, związanych z historią Bielska (ul. *Poświętna*). Nazwy o motywacji realnej, odznaczające się dużym różnicowaniem w zakresie tworzenia, są typem zdecydowanie dominującym w historycznej urbonimii wszystkich podlaskich miast²¹.

Do drugiej grupy należy zaliczyć nazwy związane z florą i fauną, większość nazw pamiątkowych oraz nazwy metaforyczne.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Por. K. Handke, *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, Wrocław 1970, s. 18.

²⁰ Do podobnych wniosków dochodzi także H. Górny, analizując system plateonimiczny Rzeszowa (por. H. Górny, *Podstawy leksykalne...*, s. 101).

²¹ Por. L. Citko, *Z historii...*, s. 188.

Obecnie zauważamy dwa kierunki we współczesnych tendencjach nazewniczych polskich miast (w tym Bielska): po pierwsze, następuje ekspansja nazw o charakterze upamiętniającym, po drugie, wzbogacane są stare typy nazewnicze i tworzone są nowe²². W przypadku nowych typów następuje wymieszanie nazw, posiadających motywację i występujących bez niej (por. np.: ul. *Chmielna* – ul. *Lniana*, *Makowa*, *Owsiana*, *Słonecznikowa*, *Żytnia*).

Warto także zwrócić uwagę na kryterium estetyczne, które nie pozostaje obojętne przy nazewnictwie ulic. K. Handke stwierdza, że w naszym kraju bardziej ceni się nazwy uważane za ładne, poważne, eleganckie i dostojne czy podkreślające prestiż danego terenu, niż nazwy powszechnie uważane za brzydkie, śmieszne czy nasuwające niestosowne skojarzenia²³. Zauważmy, że wśród bielskich ulic o charakterze metaforycznym występują wyłącznie nazwy o zabarwieniu typowo pozytywnym (ul. *Lazurowa*, *Miodowa*, *Pogodna*, *Słoneczna*, *Wczasowa*, *Wesoła*, *Zielona*). We współczesnym nazewnictwie miejskim Bielska odnajdujemy niewiele ulic nasuwających negatywne lub zabawne skojarzenia (ul. *Bagnista*, *Niecała*, *Żabia*). W poprzednich okresach historycznych takich ulic było o wiele więcej (np. ul. *Błotna*, *Gniła*, *Kłopotowska*, *Krzywa*, *Plac Koński*, *Świnia*, *Targ Koński*)²⁴.

Ciekawie przedstawia się również strukturalna klasyfikacja nazw ulic Bielska.

Pomijając samą nazwę „ulica”, większość z nich składa się z jednego komponentu (ul. *Akacyjowa*, *Górna*, *Leśna*, *Młynowa* itd.). Takich ulic jest w mieście 105, co stanowi 58% nazw tworzących system plateonimiczny Bielska.

64 ulice (35%), mają w swojej nazwie dwa komponenty, przeważnie imię i nazwisko (por. ul. *Adama Asnyka*, *Bolesława Leśmiana*, *Hanki Sawickiej*, *Juliana Tuwima* itd.). Warto zaznaczyć, że nazwy te były początkowo jednowyrazowe, ale uchwałą Rady Miasta zmieniono je, dodając imiona. Miało to na celu wyeliminowanie ewentualnych pomyłek, związanych z błędną interpretacją patrona²⁵. Wśród nazw dwuczłonowych, pojawiają się nazwy upamiętniające organizacje wojskowe i społeczne oraz wydarzenia historyczne

²² Por. B. Cząstka, *Uwagi o nazewnictwie...*, s. 166.

²³ Por. K. Handke, *Nazewnictwo miejskie...*, s. 94.

²⁴ Zob. C. Sopek, *Nazewnictwo ulic Bielska Podlaskiego od końca XVIII w. do czasów współczesnych*, „Białostocczyzna” 1989, nr 16, s. 30–33.

²⁵ Por. ulice w Bielsku: *Jaroslawa Dąbrowskiego*, *Hanki Sawickiej* z ulicami w Białymstoku: *Jana Henryka Dąbrowskiego*, *Eweliny Sawickiej*, a także nazwiska: *Władysław Gomułka* – *Mikołaj Gomułka*, *Jan Krasicki* – *Ignacy Krasicki*, *Józef Poniatowski* – *Stanisław August Poniatowski*.

(ul. *Bohaterów Września, Gwardii Ludowej, Powstania Listopadowego, Powstania Styczniowego, Szarych Szeregów, Wojska Polskiego*), a także nazwy, upamiętniające ważne daty, tj. posiadające w swojej strukturze liczebniki (*30 Lipca, 3 Maja, 11 Listopada*). Oprócz tego, z dwóch komponentów składają się nazwy ulic: *Na Lubce, Plac Ratuszowy i Zimowa Droga*.

Struktura trójelementarna właściwa jest 9 nazwom (5%): ul. *Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Jana Pawła II, Jana Krzysztofa Kluka, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Cypriana Kamila Norwida, Aleja Józefa Piłsudskiego, Władysława Stanisława Reymonta, Marii Skłodowskiej-Curie, Kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Większość z nich związana jest z podwójnym imieniem patrona.

Tylko 2 ulice Bielska Podlaskiego (1%) składają się z pięciu komponentów: ul. *bl. ks. Antoniego Beszty Borowskiego, Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury*.

W artykule dotyczącym nazewnictwa Rudy Śląskiej czytamy, że jedną z cech, które powinny posiadać nowo powstające nazwy ulic, jest ich „krótkość”, polegająca na unikaniu nazw wieloczłonowych²⁶. W związku z tym należy wnioskować, że występowanie dość dużej ilości nazw ulic, składających się z dwóch i więcej składników jest zjawiskiem niepożądanym i powoduje utrudnienia dla użytkowników w sferze komunikacji, korespondencji itp.

Przy analizie strukturalnej nazw ulic trzeba uwzględnić ich osobliwości morfologiczno-syntaktyczne. Powszechnie stosowane są nazwy o charakterze przymiotnikowym. W Bielsku są 174 nazwy ulic (97%) należące do typu nazw przymiotnikowych. Spośród nich, 101 nazw (56%) motywowanych jest przez przymiotniki jakościowe i względne (ulica *jaka?*: *Krótką, Słoneczną, Topolową*), a 73 nazwy (41%) stanowią połączenia syntaktyczne (ulica *czyja?, kogo?*: *Józefa Bema, Henryka Sienkiewicza, Stefana Żeromskiego*). Takie formy nazw ulic są charakterystyczne dla plateonimii. R. Mrózek określa je jako „zjawisko uprzymiotnikowienia struktur” i przy tym podkreśla, że w zasobie nazewniczym każdego miasta utrzymują się także liczne nazwy rzeczownikowe, często bezpośrednio przejmowane od nazw miejscowych i terenowych, co prowadzi do swoistej degradacji funkcyjnych toponimów²⁷.

W systemie plateonimicznym Bielska Podlaskiego 5 nazw ulic (3%) ma charakter rzeczownikowy, występuje w mianowniku lub stanowi połączenie

²⁶ Por. B. Cząstka, *Uwagi o nazewnictwie...*, s. 174.

²⁷ Por. R. Mrózek, *Nazwy geograficzne w różnicowaniu motywacyjno-funkcjonalnym*, [w:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, pod red. R. Mrózka, Katowice 2004, s. 85.

syntaktyczne rzeczownika i przymiotnika (ul. *Dubicze, Grabniak, Plac Ratuszowy, Szydłówka, Zimowa Droga*).

Jedna nazwa ulicy z gramatycznego punktu widzenia jest wyrażeniem przyimkowym – ul. *Na Lubce*.

Chociaż w Zarządzeniu Ministra Gospodarki Komunalnej, dotyczącym nazewnictwa nowych ulic czytamy: „Wskazane jest stosowanie w szerokim zakresie nazw przymiotnikowych od wyrazów powszechnie znanych”²⁸, to połowa spośród wszystkich nazw ulic nieprzymiotnikowych była uchwalona podczas sesji Rady Miasta w ciągu minionego (2009) roku.

Reasumując stwierdzamy, że w systemie plateonimicznym Bielska Podlaskiego największy udział, uwzględniając semantykę, mają nazwy pamiątkowe (82 ulice, tj. 45%). Na drugim miejscu plasują się nazwy topograficzne (39, tj. 22%), a tuż za nimi – nazwy związane z fauną i florą (35, tj. 19%). Na dalszym miejscu znajdują się nazwy charakteryzujące samą ulicę (15, tj. 8%). Najmniejszy odsetek stanowią nazwy metaforyczne (7, tj. 4%) oraz nazwy utworzone od zawodów (2, tj. 1%).

Wszyscy badacze jednomyślnie potwierdzają zjawisko wzrostu nazw pamiątkowych kosztem nazw innego typu. Taka tendencja nasiliła się zwłaszcza w XX wieku, a językoznawcy podkreślają jej ogólnopolski charakter²⁹.

System plateonimiczny Bielska łączy wiele epok historycznych: początki istnienia miasta (ul. *Jagiellońska, Zamkowa*), XIX i I poł. XX wieku (ul. *Cegielniana, Dworska, Koszarowa, 11 Listopada, Marii Skłodowskiej-Curie, Wincentego Witosa*), poprzedni system polityczno-ustrojowy (ul. *Władysława Gomułki, Hanki Sawickiej, Wandy Wasilewskiej*) i czasy współczesne (ul. *Jana Pawła II*). Pozytywnym akcentem w nazewnictwie miasta jest także obecność kilkunastu nazw pamiątkowych związanych z historią Bielska i okolic.

Przyjmując również kryterium motywacyjne, dochodzimy do wniosku, że w przeciwieństwie do czasów historycznych, we współczesnym systemie nazewniczym Bielska dominują nazwy pozbawione realnej motywacji (30% – nazwy motywowane, 70% – nazwy niemotywowane). Powyższe proporcje potwierdzają tezę, iż struktura nazewnictwa współczesnych miast przesuwa się od oznaczania w kierunku symbolizowania, stanowiąc treściowo pusty składnik struktury nazewniczej³⁰.

Analizując strukturę nazw bielskich ulic stwierdzamy, że większość z nich składa się z jednego komponentu, chociaż ponad 1/3 stanowią na-

²⁸ Cyt. za: B. Cząstka, *Uwagi o nazewnictwie...*, s. 177.

²⁹ Por. E. Wolnicz-Pawłowska, *Uwagi o nazwach...*, s. 29.

³⁰ Por. H. Górny, *Podstawy leksykalne...*, s. 94.

zwy dwu-, trzy- i pięcioczłonowe, co z administracyjnego punktu widzenia pozostaje zjawiskiem niepożądanym.

Niemal wszystkie dzisiejsze nazwy ulic (97%) pod względem morfologicznym i składniowym mają charakter przymiotnikowy, chociaż w ostatnim czasie obserwujemy coraz częstsze przykłady nazw rzeczownikowych lub innych.

CONTEMPORARY TYPES OF STREET NAMES IN BIELSK PODLASKI

S U M M A R Y

The subject of this paper is the analysis of contemporary types of street names in Bielsk Podlaski. The presented topic is analysed with a focus on the semantic aspect. However, this aspect also initiates a number of effects and associated processes.

The analysis of the material, covering 180 street names, has lead to the conclusion that the toponymic system for Bielsk, with consideration of semantics, includes the following names: commemorative (45%), topographic (22%), faunistic and floristic (19%), self-descriptive (8%), metaphoric (4%) and given after profession names (1%).

An increase in the popularity of commemorative names at the cost of other name types is clearly observed. This Poland-wide trend arose particularly in the 20th century.

Contemporary nomenclature for the streets of Bielsk Podlaski is predominated by names devoid of real connection or relevance.

Structurally, the majority of street names is single-component. However, over 30 per cent are names with two, three and five elements.

Considering morphology and syntax, almost all contemporary street names have an adjectival character.